

EWA KOBYLIŃSKA

<https://orcid.org/0000-0003-4726-6458>

Przyczynek do biografii Łukasza z Wilkanowa, doktora obojga praw i teologii (XV/XVI wiek) i dziejów jego księgozbioru*

DOI: 10.36155/RBN.51.00002

Chociaż stan zachowania późnośredniowiecznych księgozbiorów w Polsce jest więcej niż niezadawalający, to jednak badacze nie ustają w próbach zbierania okruszków danych, które pomóc mogą w odtworzeniu jak najbliższego prawdy obrazu czytelnictwa w tej epoce. Poza zachowanymi księgami wykorzystywane są rozmaite źródła pośrednie – inwentarze, testamenty, akta sądowe i wiele innych. Korzystać należy nieraz nie tylko ze źródeł ówczesnych, ale także notatek i wypisów badaczy działających przed II wojną światową, która najtragiczniej wpłynęła na polskie zbiory biblioteczne. Przy użyciu wskazanych wyżej różnorodnych źródeł mogą powstawać zarówno prace na temat średniowiecznych bibliotek, których zawartość przetrwała do dnia dzisiejszego lub jest dobrze udokumentowana w źródłach z epoki, jak również artykuły i monografie omawiające księgozbiory, o których informują nas wyłącznie źródła pośrednie, nieraz nawet dwudziestowieczne. Można wyrazić nadzieję, że także te dane, dotyczące niejednokrotnie bardzo niewielkich księgozbiorów, przybliżają nas do lepszego

* Zmieniona wersja referatu *Księgozbiór Łukasza z Wilkanowa, doktora obojga praw i teologii (XV/XVI w.)* przedstawionego w czasie Otwartego Seminarium Historycznego Biblioteki Narodowej 4 października 2019.

rozumienia funkcjonowania książki w średniowieczu¹. Niniejszy artykuł jest próbą przedstawienia biografii mało znanego posiadacza książek i informacji na temat jego księgozbioru, o którym do naszych czasów dotrwały zaledwie szczątki informacji.

Jedynym z przedstawicieli elity intelektualnej późnego średniowiecza na Mazowszu, wyróżniającym się wykształceniem, chociaż nie mogącym poszczycić się spektakularną karierą, był Łukasz Wilkanowski². Wywodził się on z Wilkanowskich herbu Lis³ z Wilkanowa w ziemi wyszogrodzkiej, był synem Adama, starosty bratiańskiego i Doroty, córki Jana Kinickiego z Szapska, spokrewnionej po kądzieli z rodem Świnków i dziedziczki części jego dóbr⁴. Ojciec Łukasza wstąpił się podczas wojny trzynastoletniej i pozostawał w służbie króla Kazimierza Jagiellończyka, który w 1472 roku nadał mu starostwo bratiańskie⁵. Przyszły doktor dekretów miał liczne rodzeństwo – jego siostrami były Anna

1 Wśród tekstów omawiających niewielkie późnośredniowieczne biblioteki i ich fragmenty (lub biblioteki, o których niewiele wiadomo) można wymienić w kolejności chronologicznej np. L. Zalewski, *Chłop bibliofil z XV w.*, Lublin 1946 – <http://dlibra.umcs.lublin.pl/publication/1570> [dostęp: 12.12.2020]. A. Świerk, *Piętnastowieczny księgozbiór Jana Rodziny, polskiego kaznodziei we Wrocławiu*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1965, t. 20, z. 2, s. 171–178; Z. Kowalska-Urbankowa, *Biblioteka Stanisława Ciołka biskupa poznańskiego (zm. 1437)*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1987, t. 37, s. 73–83; M. Kowalczyk, *Lekarz krakowski Jan z Dobrej*, „Studia Mediewistyczne” 1999–2000, t. 34–35, s. 259–282 (zwłaszcza s. 278–282); L. Nowak, *Przyczynki do księgozbioru Pawła z Worczyna*, „Studia Mediewistyczne” 1999–2000, t. 34–35, s. 283–288; A. Adamczuk, „Żywoty” *Plutarcha z księgozbioru Johanna Sommerfelda. Przyczynki do dziejów bibliotek profesorów UJ w średniowieczu*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2003, t. 80, s. 5–16; M. Kowalczyk, *Z badań nad życiem i biblioteką Mikołaja Kozłowskiego, w: Collegite fragmenta ne pereant... Studia z dziejów Uniwersytetu Krakowskiego w średniowieczu*, Kraków 2010, s. 199–209; G. Piechota, *Mikołaj z Kościana i jego księgozbiór*, „Folia Bibliologica” 2006/2007, t. 48/49, s. 25–39; teksty A. Łosowskiej, *Księgozbiór Jakuba z Pantalowic, kustosa przemyskiej kapituły katedralnej, na tle piętnastowiecznych księgozbiorów kanonickich w Polsce i Marcin (Łysy) z Krakowa, kanonik przemyskiej kapituły katedralnej i jego biblioteka* opublikowane w „Roczniku Przemyskim” 2010, t. 46, z. 3, s. 14–26; M. Czyżak, *Legat książkowy archidiacona Mikołaja Kickiego dla katedry gnieźnieńskiej. Przyczynki do kultury intelektualnej duchowieństwa wielkopolskiego w pierwszej połowie XV w.*, „Ecclesia. Studia z dziejów Wielkopolski” 2010, t. 5, s. 7–27; P. Kardys, *Stanisław z Jankowic – kanonik kielecki z XV w. i jego księgozbiór*, „Studia Muzealno-Historyczne” 2011, t. 3, s. 87–97; A. Szulc, *Kodeks magistra Hieronima Szwarca. Przyczynki do dziejów najstarszego księgozbioru bernardynów w Krakowie*, „Biblioteka” 2014, nr 18 (27), s. 219–234.

2 Na temat tej grupy zob. np. A. Sołtan, *Warszawskie środowisko umysłowe w XV i początku XVI wieku*, w: *Warszawa średniowieczna*, z. 2, red. nauk. A. Gieysztor, Warszawa 1975, s. 199–215 („Studia Warszawskie”, t. 19).

3 J. Skibniewska, *Dwór królewski Aleksandra Jagiellończyka w l. 1501–1506*, Lublin 2015, s. 296 (biogram brata Mikołaja).

4 B. Możejko, *Ród Świnków na pograniczu polsko-krzyżackim w średniowieczu*, Gdańsk 1998, s. 202–204.

5 O Adamie Wilkanowskim zob.: *Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 12, 1462–1480, red. K. Baczkowski [et al.], Warszawa 2009, s. 103–104; M. Biskup, *Trzynastoletnia wojna z Zakonem Krzyżackim 1454–1466*, Warszawa 1967, s. 673, 685–686; K. Pacuski, *Możnowładztwo i rycerstwo ziemi gostynińskiej w XIV i XV wieku: studium z dziejów osadnictwa i elity władzy na Mazowszu średniowiecznym*, Warszawa 2009, s. 340–341.

i Katarzyna, matka Mikołaja Dzierzgowskiego⁶, późniejszego prymasa, a braćmi Stanisław, Maciej, Mikołaj, Krystyn, Zbigniew i Adam. Maciej, Zbigniew i Krystyn po śmierci ojca i matki przejmowali kolejno starostwo bratiańskie⁷, natomiast Stanisław, Łukasz i Mikołaj obrali karierę kościelną⁸. Stanisław w 1481 roku został określony jako kanonik krakowski i prezentowany na kanonię plocką⁹ (z tytułem tym wystąpił w źródłach krajowych w 1485 roku)¹⁰, w tym samym roku przedstawiony został także na kanonię w Łowiczu¹¹. W 1482 roku zapisał się na Uniwersytet Krakowski¹². Dalszy rozwój jego kariery został przerwany przez śmierć, w 1502 roku został już bowiem określony jako zmarły¹³. Mikołaj i Łukasz, zapewne młodsi od Stanisława, po raz pierwszy w źródłach wystąpili w 1472 roku¹⁴, w 1486 roku wspólnie zapisali się na Uniwersytet Krakowski¹⁵, wspólnie też w tym samym roku otrzymali święcenia akolity¹⁶. Także ich dalsza nauka przebiegała początkowo w tym samym tempie – w 1488 roku uzyskali stopień bakałarza sztuk¹⁷, a w 1490 magistra¹⁸. Po uzyskaniu stopnia magistra

6 O Mikołaju Dzierzgowskim zob. W. Pocięcha, *Dzierzgowski Mikołaj*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 6, Kraków 1948, s. 145–150; idem, *Arcybiskup gnieźnieński Mikołaj Dzierzgowski, prymas Polski (ok. 1490–1559)*, Kraków 1947, zwłaszcza s. 2–4 o jego powiązaniach rodzinnych.

7 *Słownik historyczno-geograficzny ziemi wyszogrodzkiej w średniowieczu*, oprac. A. Wolff, A. Boriewicz-Celińska, Wrocław 1971, s. 59 (dalej: SHGWysz); *Matricularum Regni Poloniae summaria, excussis codocibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur, contextuit indicesque adiecit Theodorus Wierzbowski. P. 4, Sigismundi I regis tempora complectens (1507–1548)*, Varsoviae 1910–1917, vol. 1, nr 1285, vol. 2, nr 12961.

8 SHGWysz, s. 59.

9 *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia*, t. 2, ed. A. Theiner, Romae 1861, nr CCXXXVIII.

10 Archiwum Diecezjalne w Płocku, *Acta Episcopalia* 2, s. 362 (BN, mf. 16912, dalej: ADPI, AE).

11 SHGWysz, s. 59.

12 *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508*, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska przy współpr. R. Grzesika, t. 1, Kraków 2004, 82e/054 (dalej: *Metryka*).

13 SHGWysz, s. 59.

14 Ibidem.

15 *Metryka*, 86e/083, 86e/084.

16 SHGWysz, s. 59. Potwierdzenie otrzymania święceń w kościele św. Mikołaja w Jońcu uzyskali od biskupa w 1496 roku (ADPI, AE 3, k. 204, BN, mf. 16906), dokumenty te doczekały się w ostatnim czasie edycji i omówienia – K. Kaczmarek, *Trzy średniowieczne świadectwa święceń duchownych w diecezji plockiej*, „Saeculum Christianum” 2019, t. 1 (26), s. 49–59.

17 *Najstarsza księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z l. 1402–1541*, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, Warszawa 2011, 88/24, 88/25. Przy imieniu Łukasza w miejscu wpisu uzyskania przez niego stopnia bakałarza znajduje się dopisek *de Cziechanow* (ibidem, 88/24, reprodukcja na s. 94). Dotychczas nie udało się znaleźć innego dokumentu, w którym występowałby z takim przydomkiem odmiejscowym. Być może został on w metryce uniwersyteckiej umieszczony przypadkowo, a Łukasza z Wilkanowa pomyłono z późniejszym archidiaconem dobrzyńskim Łukaszem z Ciechanowa.

18 Ibidem, 90/1, 90/2.

obaj bracia Wilkanowscy przez krótki czas wykładali na wydziale artium – Mikołaj *Metafizykę* Arystotelesa i *De octo partibus orationis* Donata¹⁹, a Łukasz Arytmetykę z muzyką i *Sphera materialis* Jana de Sacrobusto²⁰.

Drugi życiowe braci – jak się wydaje – nieco się następnie rozeszły. Mikołaj działał w kapitule płockiej, związał się też z kancelarią królewską, by ostatecznie zostać archidiaconem płockim i administratorem diecezji²¹. Łukasz przez pewien czas przebywał w Krakowie, gdzie w roku 1491 procesował się o zniewagi z Janem z Kleparza²². Później wyjechał na studia do Włoch, by uzyskać tam stopień doktora praw na Uniwersytecie Bolońskim 14 II 1496 i doktora teologii w Sienie 21 IV 1496²³. Z 1500 roku pochodzi informacja, że toczył z braćmi spór o spadek²⁴, w tym samym roku był też określany jako kanonik warszawski²⁵. Na początku XVI wieku pojawia się (sporadycznie) w księgach biskupów płockich, w 1503 roku wyznaczając na swojego prokuratora Wojciecha Żukowskiego²⁶ i procesując się z Janem Czachem z Radzymina o 13 florenów węgierskich pożyczonych Jakubowi plebanowi z Radzymina na jego potrzeby w Kurii Rzymskiej²⁷.

Ksiądz Ludwik Królik w swojej monografii kapituły warszawskiej podał, że Łukasz z Wilkanowa był kanonikiem warszawskim jeszcze w 1535 roku, co wydaje się być jednak pomyłką²⁸. Ostatnia pewna wzmianka źródłowa poświę-

19 *Liber diligentiarum Facultatis Artisticae Universitatis Cracoviensis*, ed. W. Wisłocki, p. 1 (1487–1563), Kraków 1886, s. 13, 16.

20 *Ibidem*, s. 14, 16; M. Markowski, *Burydanizm w Polsce w okresie przedkopernikańskim*, Wrocław 1971, s. 241.

21 Kanonikiem płockim był co najmniej od 1497 roku, od 1500 roku pisarzem królewskim, a sekretarzem od 1505 roku (I. Sułkowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria królewska w latach 1447–1506*, Wrocław 1967, s. 160). W 1506 roku został archidiaconem dobrzyńskim (ADPI, *Acta Capituli Plocensis* sygn. 2, k. 17–17v; dalej: ACapPloc), w 1514 roku archidiaconem płockim (ACapPloc 2, k. 70), a administratorem diecezji co najmniej od 1520 roku (ACapPloc 2, k. 129).

22 *Acta rectoralia Almae Universitatis studii Cracoviensis inde ab anno MCCCCLXIX*, ed. W. Wisłocki, t. 1, f. 2, Kraków 1893, s. 304, nr 1384.

23 A. Horeczy, *Prawnicze doktoraty Polaków w Bolonii w XV w.*, „Roczniki Historyczne” 2015, t. 81, s. 173; S. A. Sroka, *Wykaz Polaków wypromowanych na uniwersytecie w Bolonii*, „Kwartalnik Historyczny” 2014, t. 121, z. 1, s. 151 – jako Marcin Łukasz.

24 SHGWysz, s. 59.

25 *Ibidem*

26 ADPI, AE 4, k. 196 (BN, mf. 16916).

27 *Ibidem*, k. 189, 196v.

28 L. Królik, *Kapituła kolegiacka w Warszawie do końca XVIII w.*, Warszawa 1990, s. 193, nr 124. Wydaje się, że źródło, na które powołuje się ksiądz Królik wspomina o dwóch oddzielnych kanonikach: Łukaszu Doktorze, który nie musi być tożsamy z Łukaszem z Wilkanowa, i niewymienionym z imienia Wilkanowskim (*Acta ecclesiae collegiatae Varsoviensis*, wyd. B. Ulanowski, Kraków 1897, s. 79 – dalej: *Acta ecclesiae*), być może bratankiem Łukasza. Warto nadmienić, że w innym miejscu sam Królik uznał, że określenie „Wilkanowski” w tym zapisie źródłowym odnosi się do Mikołaja Wilkanowskiego, który według autora miał działać w kapitule warszawskiej w latach 1520–1535 (L. Królik, *Kapituła kolegiacka*

cona Łukaszowi z Wilkanowa, jaką udało się dotychczas odnaleźć, pochodzi z 1508 roku z Metryki Koronnej, gdzie jest on wymieniony wraz z braćmi Zbigniewem i Krystynem w sprawie dotyczącej dóbr bratiańskich²⁹. Możliwe więc, że zmarł w pierwszej dekadzie XVI wieku lub na początku drugiej. Nie można oczywiście wykluczyć, że brak danych o dalszej działalności Łukasza z Wilkanowa związany jest ze stanem zachowania akt kapituły warszawskiej, które nie przetrwały II wojny światowej³⁰ oraz Metryki Mazowieckiej, która nie zachowała się dla lat 1508–1517³¹. Ewentualne kolejne informacje mogłyby znaleźć się w źródłach proveniencji papieskiej, które czekają jeszcze na edycję dla akt z początku XVI wieku dotyczących Polaków³², czy w księgach ziemskich wyszogrodzkich, które nie są niestety udostępniane ze względu na zły stan zachowania³³. Wydaje się jednak, że gdyby Łukasz z Wilkanowa żył nadal w drugiej dekadzie XVI wieku, to wykształcenie oraz koneksje rodzinne zapewniłyby mu dalszy rozwój kariery, także poza archidiaconatem czerskim, a pozyskiwanie kolejnych beneficjów powinno znaleźć swoje odzwierciedlenie w źródłach³⁴. Warto jednocześnie pod-

w *Warszawie...*, s. 202, nr 248). Jednak także ta interpretacja wydaje się niepewna – na potwierdzenie działalności Mikołaja Wilkanowskiego w kapitule ksiądz Królik odnalazł jedynie dwie wzmianki źródłowe (z 1520 i 1535 roku), z czego ta druga nie zawiera imienia kanonika. Nie można wykluczyć, że pierwsza zapiska (*Acta ecclesiae*, s. 38) odnosi się do Mikołaja z Wilkanowa archidiacona płockiego i administratora diecezji płockiej, który zmarł w 1523 roku. Nie sposób więc jednoznacznie określić jaki kanonik warszawski pochodzący z Wilkanowa występował we wpisie z roku 1535, ani czy Łukasz Doktor jest tożsamy z Łukaszem z Wilkanowa. W moim przekonaniu chodzi tu o inną osobę, być może o wspomnianego już wyżej, Łukasza z Ciechanowa, który zresztą w ten właśnie sposób był określanym w źródłach proveniencji płockiej (zob. np.: ADPI, AE 11, k. 106, 125; BN, mf. 16901). Na temat różnorodnych pomyłek w monografii Królika zob. recenzję autorstwa A. Radziwińskiego, „Przegląd Historyczny” 1992, t. 83, z. 1, s. 163–166.

29 Archiwum Główne Akt Dawnych, Metryka Koronna 23, s. 429 – http://agadd2.home.net.pl/metrykalia/MK/0023/PL_1_4_1-023_0436.html [10.01.2020].

30 O bibliotece i archiwum kapitulnym zob.: L. Królik, *Kapituła kolegiacka w Warszawie...*, s. 168–173.

31 J. Grabowski, *Kancelarie książęce na Mazowszu (do 1526 r.)*, w: *Dyplomatyka staropolska*, pod red. T. Jurka, Warszawa 2015, s. 242.

32 Ze względu na brak edycji źródłowych dotyczących Polaków w źródłach watykańskich po 1503 roku sondażowo przejrzałam niektóre tomy „Tek Rzymskich” – Biblioteka PAU-PAN w Krakowie, sygn. 8373 (BN, mf. 67229), sygn. 8380 (BN, mf. 67236), sygn. 8489 (BN, mf. 70173), sygn. 8525 (BN, mf. 71684), kwerenda ta nie przyniosła jednak niestety dodatkowych danych.

33 AGAD. Księgi ziemskie wyszogrodzkie; *Terrestria Wyshegradensia 1428–1791*. Inwentarz zespołu PL, 1/30 – <http://www.agad.gov.pl/pomoce/wyszogz30.xml> [10.01.2020], interesujące mogłyby być zwłaszcza księgi *Wyszogrodzkie ziemskie omnium transactionum 7 i 8*.

34 Nie udało się go odnaleźć w gronie kanoników poznańskich (K. Lutyński, *Poznańscy prałaci i kanonicy w XVI w.*, „*Saeculum Christianum*”, 1994, t. 1/2, s. 109–153 – http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Saeculum_Christianum_pismo_historyczne/Saeculum_Christianum_pismo_historyczne-r1994-t1-n2/Saeculum_Christianum_pismo_historyczne-r1994-t1-n2-s109-153/Saeculum_Christianum_pismo_historyczne-r1994-t1-n2-s109-153.pdf [10.01.2020] czy gnieźnieńskich (J. Korytkowski, *Prałaci i kanonicy katedry metropolitarnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, t. 1–4, Gniezno 1883 – <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication?id=51383&tab=3> [10.01.2020].

kreślić, że jego brat Mikołaj z Wilkanowa dokonując w 1523 roku erekcji ołtarza świętego Zygmunta i przekazując prawo patronatu altarysty swojej rodzinie wspomina wyłącznie o jednym swoim bracie – Krystynie³⁵, co również sugeruje, że pozostali prawdopodobnie już wtedy nie żyli.

Łukasz z Wilkanowa nie był dotychczas wiązany z informacjami o posiadanym przez niego księgozbiornie, jego biogram może zostać jednak uzupełniony o ten element dzięki wykorzystaniu przedwojennego zeszytu rejestracyjnego inkunabułów ze zbiorów Biblioteki Seminarium Duchownego w Płocku opracowanego przez Kazimierza Piekarskiego na potrzeby centralnego katalogu inkunabułów w zbiorach polskich³⁶.

Biblioteka Seminarium Duchownego w Płocku była w okresie przedwojennym niezwykle bogata – zawierała nie tylko dawny księgozbiór kapitulny, ale także książki przejęte w wyniku kasaty klasztorów diecezji w XIX wieku³⁷. W 1941 roku Niemcy zdecydowali o wywiezieniu do Królewca zbiorów biblioteki i archiwum, między innymi ponad 100 rękopisów i około 500 inkunabułów (300 według szacunków niemieckich). Po wojnie nie udało się odnaleźć, w przeciwieństwie do większości archiwaliów, najcenniejszej części tego księgozbiornie,³⁸. Wspomniany wyżej zeszyc rejestracyjny szczęśliwie przetrwał zawieruchę wojenną i przechowywany jest w Zakładzie Starych Druków Biblioteki Narodowej³⁹. Musi być on uznany za jedno z najważniejszych źródeł do poznania zaginionego księgozbiornie, ale dotychczas nie cieszył się adekwatnym do jego wartości zainteresowaniem badaczy⁴⁰. Zasługuje on na tym większą uwagę, że wraz z przyrostem

35 ADPI, AE 11, k. 162v (BN, mf. 16901).

36 Na temat zeszytów rejestracyjnych zob.: M. Spandowski, *Polskie zbiory inkunabułów zniszczone, przemieszczone i rozproszone w czasie i w wyniku II wojny światowej*, „Roczniki Biblioteki Narodowej” 2013, t. 44, s. 5–7 – <https://www.bn.org.pl/download/document/1439463352.pdf> [10.01.2020].

37 M. M. Grzybowski, *Losy Archiwum Diecezjalnego i Biblioteki Seminarium Duchownego w Płocku w czasie okupacji niemieckiej 1939–1945*, w: *Z dziejów archiwów, księzek i bibliotek na Pomorzu i Mazowszu Północnym*, red. Z. Kropidłowski, Bydgoszcz 2005, s. 43.

38 Ibidem, s. 45–61.

39 Biblioteka Narodowa, Zakład Starych Druków, Przedwojenny zeszyc rejestracyjny Seminarium Duchownego w Płocku, zeszyc bez sygnatury (dalej: Zeszyc rejestracyjny).

40 Dzieje płockiej biblioteki katedralnej w średniowieczu mają rozbudowaną literaturę przedmiotu, jednak najważniejszym tekstem dotyczącym tej tematyki pozostaje artykuł A. Vetulaniego, *Średniowieczne rękopisy płockiej biblioteki katedralnej*, „Roczniki Biblioteczne” 1963, t. 7, z. 3–4, s. 313–443. Wśród nowszych opracowań, które opierają się przed wszystkim na wcześniejszej literaturze, wymienić można m.in. takie tytuły jak: W. Graczyk, *Biblioteka katedralna Płocka od średniowiecza do nowożytności*, w: *Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku*, red. W. Graczyk, Płock 2003, s. 7–23, czy W. Góralski, *Wkład kapituły katedralnej w Płocku w rozwój kultury umysłowej miasta do XVI wieku*, „Studia Płockie” 2004, t. 32, s. 161–174 – http://mazowsze.hist.pl/21/Studia_Plockie/495/2004/16421/ [14.07.2020]; W. Graczyk, J. M. Marszałska, *Księgi rękopiśmienne i stare druki w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku. Z dziejów kultury polskich bibliotek*

zdigitalizowanych przez biblioteki obiektów znacząco rosną szanse na odnalezienie, jeżeli jeszcze istnieje, wywiezionego podczas wojny zasobu biblioteki seminaryjnej, a przynajmniej pojedynczych pozycji wchodzących niegdyś w jego skład. Upowszechnianie zapisek proveniencyjnych i indywidualnych cech poszczególnych egzemplarzy wydaje się tym samym zadaniem priorytetowym jako umożliwiające w przyszłości pewną identyfikację ksiąg, nie można bowiem wykluczyć usunięcia z nich oznaczeń wskazujących na przynależność do Biblioteki Seminarium Duchownego w Płocku czy Biblioteki Królewieckiej.

W notatkach dotyczących inkunabułów z Płocka jako właściciel niewielkiego zbioru dzieł z zakresu prawa pojawia się Łukasz z Wilkanowa. Ze względu na wykształcenie, czas wydania inkunabułów, powiązania rodzinne z diecezją płocką, zarówno poprzez miejsce pochodzenia, jak i karierę brata Mikołaja oraz datację wpisów na pierwszą połowę XVI wieku dokonaną przez Kazimierza Piekarskiego, wydaje się, że bezpiecznie można go identyfikować z opisanym wyżej doktorem obojga praw i teologii. W związku z tym, że ten interesujący zbiór uważany jest dzisiaj za zaginiony, pozostaje jedynie cieszyć się, że Kazimierz Piekarski prowadząc swoje badania zadał sobie nie tylko trud identyfikacji bibliograficznej inkunabułów, ale również wypisania widniejących na poszczególnych egzemplarzach zapisek proveniencyjnych.

Przystępując do interpretacji dostępnych w ten sposób danych, nie sposób nie poruszyć kwestii, na ile źródło to może odzwierciedlać całość informacji na temat księgozbioru Łukasza z Wilkanowa. Odpowiedź na to pytanie nie będzie jednak przesadnie optymistyczna – wydaje się, że do księgozbioru Seminarium Duchownego trafiły i dotrwały w nim do dwudziestolecia międzywojennego tylko nieliczne spośród ksiązek posiadanych przez tego duchownego. Zeszyt rejestracyjny notuje zaledwie 8 pozycji, z czego zdecydowana większość to komentarze prawne Bartolusa de Saxoferrato. Taki profil księgozbioru był z pewnością związany z wykształceniem Łukasza z Wilkanowa.

Warto zastanowić się, czy istnieją możliwości poszukiwania dodatkowych pozycji należących w przeszłości do doktora obojga praw i teologii. Wydaje się, że najodpowiedniejszym miejscem, w którym mogły zachować się ślady tego typu danych powinny być zbiory biblioteczne i archiwalne kapituły warszawskiej,

kościelnych w dawnych wiekach, Kraków 2010 (informacje głównie o obecnym zasobie biblioteki). Chyba jedynym artykułem, w którym wykorzystany został przedwojenny zeszyt rejestracyjny jest praca J. M. Marszałskiej, *Rozwój zainteresowań naukowych środowiska katedralnego płockiego w świetle zasobu piętnastowiecznej ksiązki*, w: *Postęp i zacofanie w kulturze Europy Środkowej*, red. A. Barciak, Katowice 2015, s. 52–63.

jako tej, z którą poprzez dzierżone beneficjum związany był Łukasz Wilkanowski. Niestety źródła te w znakomitej większości nie przetrwały II wojny światowej, a księgozbiór pozostaje zasadniczo nieznanymi, poza czterdziestoma pozycjami⁴¹.

Ze względu na powiązania rodzinne oraz pochodzenie terytorialne przeszuwane zostały także źródła proveniencji płockiej: akta biskupa i oficjała płockiego, kapituły płockiej oraz oficjała pułtuskiego z okresu, na który przypadać powinna działalność Łukasza z Wilkanowa lub rozstrzygać mogłyby się kwestie związane ze spadkiem po nim lub jego bracie Mikołaju⁴². Niestety także one nie przyniosły dalszych informacji na temat zarówno jego życia jak i księgozbioru.

Wydaje się więc, że na odnalezienie dalszych danych o działalności Wilkanowskiego lub kolejnych pozycjach z jego biblioteki można mieć nadzieję jedynie dzięki pomocy przypadku, a obraz księgozbioru uzyskany na podstawie jedynego dostępnego źródła będzie dalece niedoskonały i z góry należy go uważać za niepełny. Niemniej przywołanie jego zawartości wydaje mi się szczególnie istotne, z jednej strony ze względu na potencjalną możliwość identyfikacji zaginionych w czasie wojny inkunabułów, a z drugiej jako przykład księgozbioru prawniczego, który może obrazować kulturę prawną epoki.

Według informacji z Zeszytu rejestracyjnego, inkunabuły przeważnie nie nosiły innych zapisek proveniencyjnych, poza tymi wskazującymi na ich przynależność do Łukasza z Wilkanowa i księgozbioru kapituły płockiej, co może sugerować, choć nie musi, że trafiły one do tego ostatniego stosunkowo wcześnie, bez liczniejszych pośredników. Przykładowy opis jednej z pozycji reprodukowany jest poniżej.

Same noty własnościowe ograniczone były przeważnie do stwierdzenia: *Liber Luce de Wylkanow*. Wyjątek stanowią dwa tomy komentarzy do dekretów autorstwa Panoromitana⁴³, przy których Kazimierz Piekarski zaznaczył obecność na okładzinie zewnętrznej znaku w formie tarczy herbowej oraz

41 A. Dzieciół, *Biblioteka kolegiaty św. Jana Chrzciciela w Warszawie w świetle nowych źródeł*, „Kronika Zamkowa” 2011, t. 61/62, s. 5–32. Autorka wymienia odkryte w odnalezionych pozycjach proveniencje, jednak nie ma wśród nich, co nie dziwi, zapisek wskazujących na przynależność ksiąg do Łukasza Wilkanowskiego.

42 Przejrzane zostały następujące księgi: ADPI, AE 9 (BN, mf. 16908); AE 10 (BN, mf. 16902); AE 11 (BN, mf. 16901); AE 6 (BN, mf. 16938); AOFP 134 (BN, mf. 16926); AOFP 180 (BN, mf. 16937); AOFP 181b (BN, mf. 16920); AOFP 184 (BN, mf. 16933); AOFP 183 (BN, mf. 16944); AOFP 204 (BN, mf. 16946); AOFP 244 (BN, mf. 16950); AOFP 256 (BN, mf. 16936); AOFP 261 (BN, mf. 16918); AOFP 263 (BN, mf. 16919); ACapPloc 2 (BN, mf. 12325); ACapPloc 3 (BN, mf. 12399); *Acta Officialtus Pultoviensis* 113 (BN, mf. 16921). Za pomoc w ustaleniu części współczesnych sygnatur, których brakuje na mikrofilmach Biblioteki Narodowej, z których korzystałam, dziękuję księdzu Bartoszowi Leszkiewiczowi z Archiwum Diecezjalnego w Płocku.

43 Zeszyt rejestracyjny, nr 589, 592.

Zes. Fot. 567 (H. 2543). I. II (M. 2543. I. II) (M. 2543. I. II) (M. 2543. I. II)
 I. W. 3491 820
 II. W. 3492 825
 1. L. [nie do końca]
 2. [nie do końca]
 3. [nie do końca]
 568 (H. 2590. II) (M. 2590. II) (M. 2590. II) (M. 2590. II)

Fot. 1. Zeszyt rejestracyjny, nr 567

Zes. Fot. 588. H. 7582 (George 1493)
 4883
 1. [nie do końca]
 2. [nie do końca]
 3. [nie do końca]
 4. [nie do końca]
 5. [nie do końca]

Fot. 2. Zeszyt rejestracyjny, nr 589

Zes. Fot. 591. [nie do końca] 574 ! 4922
 592 H. 12522. IV (Vanum. 8. III/2 1472.)
 [nie do końca]
 1. [nie do końca] 589
 2. [nie do końca]
 3. [nie do końca]

Fot. 3. Zeszyt rejestracyjny, nr 592

iluminacji o podobnym kształcie na karcie pierwszej jednego z tomów. Schematyczne przerysy sporządzone przez tego zasłużonego badacza, znajdują się poniżej.

Niewykluczone, że te dodatkowe znaki wskazują również na przynależność inkunabułu do księgozbioru Łukasza z Wilkanowa lub zostały przez niego zaadaptowane na własne potrzeby – świadczyć mogą o tym zawarte w nich inicjały, być może małe litery „l” i „v”. Forma księgoznaku nawiązująca do tarczy herbowej w połączeniu z przedstawiającą ten sam motyw iluminacją na k. 1, świadczą o jego datowaniu na przełom średniowiecza i renesansu⁴⁴. Nie mamy niestety informacji na ile schematyczne jest odwzorowanie znaku wykonane przez Kazimierza Piekarskiego, a co za tym idzie, trudno jest się pokusić o bardziej śmiałe tezy na ten temat. Sam fakt opisania przedstawienia znajdującego się w górnym polu słowem „ptak”, może świadczyć, że na etapie tworzenia zapisu badacz nie przywiązywał dużej wagi do ich dokładnej reprodukcji, co ogranicza możliwości interpretacji. Jednak znajdujący się na nim symbol ptaka (o ile odczyt Piekarskiego jest poprawny) trudno łączyć z herbem Lis, który nosił Wilkanowski, bądź herbem Prawdzic, którym najpewniej pieczętowała się jego matka. W sferze domniemywań pozostanie niestety, co dokładnie miała przedstawiać tarcza herbowa i czy mogłaby jednoznacznie potwierdzić lub zaprzeczyć przynależności księgoznaku do Łukasza Wilkanowskiego. Równie prawdopodobna, o ile nie bardziej, wydaje się także możliwość, że książki znakiem własnościowym opatrzył poprzedni właściciel, a litera „v” w inicjałach stanowi przypadkową zbieżność lub późniejsze uzupełnienie nowego właściciela, zwłaszcza że liter brakuje na iluminacji. Tłumaczyłoby to też, dlaczego znak znajduje się tylko na dwóch egzemplarzach.

Zeszyt rejestracyjny, jak już było wspomniane, notuje zaledwie 8 pozycji w 9 woluminach:

- Bartolus de Saxoferrato, *Super I. parte Codicis*, Venezia: Nicolas Jenson, 1478, 2°; Bartolus de Saxoferrato, *Super II. parte Codicis*, Venezia: Nicolas Jenson, 1478, 2°⁴⁵;

44 Na temat późnogotyckich i wczesnorenesansowych form supereklibrisów zob.: A. Wagner, *Supereklibris polski. Studium o kulturze bibliofilskiej i sztuce od średniowiecza do połowy XVII wieku*, Toruń 2016, s. 203–207.

45 Zeszyt rejestracyjny, nr 567, *Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur*, [t. 1, cz. 1], A–L, [t. 1, cz. 2], M–Z, moderante A. Kawecka-Gryczowa, composuerunt M. Bohonos, E. Szandorowska, Wratislaviae 1970, nr 820, 825 (dalej IBP), *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* nr 3491, 3509 (dalej: GW).

- Bartolus de Saxoferrato, *Super I. parte Digesti novi etc.*, Venezia: Nicolas Jenson, 1478, 2^{o46};
- Bartolus de Saxoferrato, *Super II. parte Digesti novi*, Venezia: Nicolas Jenson, 1478, 2^{o47};
- Bartolus de Saxoferrato, *Super I. et II. parte Digesti veteris*, P. I–II, Venezia: Nicolas Jenson, 1477–1478, 2^{o48};
- Bartolus de Saxoferrato, *Super I. parte Infortiati*, Venezia: Io. de Colonia et Io. Manthen, 1477, 2^{o49};
- Bartolus de Saxoferrato, *Super II. parte Infortiati*, Venezia: Nicolas Jenson, 1478, 2^{o50};
- Nicolaus de Tudeschis (Panoramitanus), *Lectura super primo et secundo Decretalium*, [Venezia]: Wendelin de Spira, 1472–1473, 2°, vol. II⁵¹;
- Nicolaus de Tudeschis (Panoramitanus), *Lectura super primo et secundo Decretalium*, [Venezia]: Wendelin de Spira, 1472–1473, 2°, vol. IV⁵².

Jak widać z powyższego zestawienia wszystkie wymienione w *Zeszytach rejestracyjnych* inkunabuły należące do Łukasza z Wilkanowa reprezentowały komentarze z zakresu prawa rzymskiego i kanonicznego. Spośród nich niemal wszystkie, bo aż 7 pozycji, były to dzieła Bartolusa de Saxoferrato, wydane zresztą w znakomitej większości w Wenecji w latach 1477–1478. Warto podkreślić, że zachowane informacje o dziełach tego uczonego w księgozbiorze Łukasza z Wilkanowa, zawierają niemal komplet jego prac wydanych przez Jenson, brakuje jedynie *Super tribus ultimis libris Codicis* oraz *Super I. parte Infortiati*⁵³, które Łukasz z Wilkanowa miał w wydaniu Johanna z Kolonii i Johanna Manthena.

Baza danych oparta na katalogu dostępna online – <http://www.gesamtkatalogderwiegendrucke.de> [10.01.2020], IBP, t. II, 355, 362.

46 Zeszyt rejestracyjny, nr 565, IBP 833, GW 3549, IBP, t. II, 369.

47 Zeszyt rejestracyjny, nr 566, IBP 839, GW 3569, IBP, t. II, 374.

48 Zeszyt rejestracyjny, nr 564, IBP nr 850, GW nr 3605 II, IBP, t. II, 384.

49 Zeszyt rejestracyjny, nr 594, GW 3614, IBP, t. II, 385.

50 Zeszyt rejestracyjny, nr 568, IBP 855, GW 3631, IBP, t. II, 390.

51 Zeszyt rejestracyjny, nr 589, L. Hain, *Repertorium bibliographicum, in quo libri omnes ab arte typographica inventa usque ad annum MD (1500): typis expressi ordine alphabetico vel simpliciter enumerantur vel adcuratius recensentur, vol. 2, pars 2, (P-Z)*, Stuttgartiae 1838, nr 12322 II (dalej: H), IBP, t. II, 1751 II.

52 Zeszyt rejestracyjny, nr 592, H 12322 IV, IBP, t. II, 1751 IV.

53 C. Dondi, N. Harris, „Oil and green ginger”. *The „Zornale” of the Venetian bookseller Francesco de Madiis, 1484–1488*, w: *Documenting the early modern book world: inventories and catalogues in manuscript and print*, ed. by M. Walsby, N. Constantinidou, Leiden – Boston 2013, s. 374–375.

Jedynie komentarze w kolekcji, które odnoszą się do prawa kanonicznego i nie są autorstwa Bartolusa de Saxoferrato, to dwa tomy jednego dzieła Mikołaja Panoramitanusa *Lectura super primo et secundo Decretalium* wydane w 1473 roku, prawdopodobnie również w Wenecji.

Wszystkie wspomniane książki zostały wydane w jednym miejscu w przebiegu jednego dziesięciolecia. Nie powinno to jednak dziwić, gdyż wiemy, że w pierwszym pięćdziesięcioleciu funkcjonowania druku to Włochy, a zwłaszcza Wenecja, były miejscem wydania większości edycji *Corpus iuris civilis*, jak i komentarzy Bartolusa de Saxoferrato. Tego ostatniego ogłaszano drukiem w Wenecji w tym czasie co najmniej 95 razy⁵⁴. Być może wydania posiadane przez Łukasza z Wilkanowa stanowiły pamiątkę po jego studiach – można przypuszczać, że gdy przebywał on w Italii w latach dziewięćdziesiątych, wymienione pozycje były łatwo dostępne, choć zapewne ich koszt był znaczny⁵⁵. Warto zaznaczyć, że nie istniało wiele późniejszych włoskich wydań obejmujących całość komentarzy Bartolusa do *Corpus iuris civilis*. Wśród nich można wymienić edycję Leonharda Pachela i Ulricha Scinzenzellera z lat 1483–1487⁵⁶ i Baptisty de Tortis z lat 1490–1494⁵⁷. Nie sposób jednak wykluczyć, że księgozbiór ten trafił do niego za czymś pośrednictwem, na przykład w formie spadku czy jako zakup od innego włoskiego studenta, na to mogłaby także wskazywać różnica między datami wydania a okresem jego działalności, przy jednoczesnej jednolitości zbioru. Inne podejrzenie, przynajmniej co do jednego z inkunabułów, miał Kazimierz Piekarski, gdyż przy jego opisie zanotował: *Nota przytem krótka hebrajska (pewnie Żyd z Włoch sprowadził)*⁵⁸. Niestety, obecnie nie jesteśmy w stanie zweryfikować treści wpisu, a więc i przypuszczeń badacza.

Wymienione wyżej pozycje bibliograficzne nie należą do szczególnie dobrze zachowanych na świecie. Większość z nich notowana jest przez *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* w liczbie około 20–30 egzemplarzy⁵⁹. Wyjątkiem są kome-

54 M. A. Panzanelli Fratoni, *Printing the Law in the 15th century, with a focus on Corpus Juris Civilis and the works of Bartolus de Saxoferrato* – <https://www.youtube.com/watch?v=idwhKxamT5w&feature=youtu.be> [10.01.2020] [referat wygłoszony w czasie konferencji *Printing Revolution @ Society 1450–1500*, Wenecja, Palazzo Ducale, 19–21 IX 2018].

55 Można przypuszczać, że jeszcze w 1484 roku za komplet komentarzy Bartolusa w wydaniu Jenson'a trzeba było zapłacić w Wenecji 6 dukatów, zob. C. Dondi, N. Harris, „*Oil and green ginger*”..., s. 374–375.

56 GW 3495, 3512, 3531, 3552, 3570, 3606, 3620, 3634.

57 GW 3502, 3519, 3533, 3558, 3576, 3591, 3603, 3625, 3641.

58 Zeszyt rejestracyjny, nr 594.

59 Na podstawie danych *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* – <http://www.gesamtkatalogder-wiegendrucke.de/> [10.01.2020].

tarze Bartolusa de Saxoferrato *Super II. parte Infortiati*, które zachowały się do dzisiaj w co najmniej 41 egzemplarzach oraz komentarz Panoramitanusa *Lectura super primo et secundo Decretalium*, mający przynajmniej 49 pozycji.

Wydania posiadane przez Łukasza z Wilkanowa nie są powszechne w dzisiejszych zbiorach polskich – najczęściej występują w dwóch egzemplarzach, a dwie pozycje w ogóle się nie zachowały (Panoramitanus i komentarz Bartolusa de Saxoferrato *Super I. parte Infortiati*).

Chociaż liczebność egzemplarzy z tych konkretnych wydań była chyba niewielka, to sama twórczość Bartolusa de Saxoferrato i Panoramitanusa była bardzo szeroko rozpowszechniona na ziemiach polskich i nie tylko. Działający w XIV wieku Bartolus de Saxoferrato cieszył się szczególnie dobrą sławą jeszcze wiele wieków później, tak że utarło się nawet powiedzenie *nullus bonus iurista nisi sit bartolista*⁶⁰, a jego komentarze w latach 1450–1500 znajdowały się na trzecim miejscu pod względem liczby wydań książek z zakresu prawa, niewiele ustępując *Corpus Iuris Civilis* i *Corpus Iuris Canonici*⁶¹.

Do dzisiaj zachowały się liczne informacje o zestawach dzieł Bartolusa w księgozbiorach polskich prawników XV i XVI wieku. Wymienić można tu zakupione w Bolonii kodeksy pozostałe po Baltazarze Ungerotheren z Legnicy, piętnastowiecznym doktorze praw ze Śląska⁶², z których siedem z ośmiu przechowywanych do dzisiaj w Bibliotece Jagiellońskiej była autorstwa Bartolusa⁶³. Dostały się one następnie w posiadanie Jana Dąbrówki, jednego z najwybitniejszych profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w XV wieku, magistra sztuk wyzwolonych, doktora dekretów i teologii⁶⁴. Pięć inkunabułów zawierających dzieła uczonego prawnika należało do Apiciusa Colo, doktora dekretów, który kształcił się na uniwersytetach w Pradze, Lipsku i Bolonii, kanclerza księcia żagańsko-głogowskiego, a przechowywane są obecnie w Bibliotece Uniwersyteckiej we

60 R. Wojciechowski, *Bartolus de Saxoferrato (1313/1314–1357)*, w: *Wybrane problemy nauki i nauczania prawa*, red. E. Kozerska, P. Sadowski, A. Szymański, Opole 2010, s. 128.

61 M. A. Panzanelli Fratoni, *Printing the Law...*

62 W. Szelińska, *Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w XV i początkach XVI wieku*, Wrocław 1966, s. 69.

63 J. Zathey, *Biblioteka Jagiellońska w latach 1364–1492*, w: *Historia Biblioteki Jagiellońskiej*, t. 1, red. I. Zarębski, Kraków 1966, s. 80–81

64 J. Fijałek, *Dominus Bartholus de Saxoferrato eiusque permagna in Polonos auctoritas*, Kraków 1914, s. 24–25 – <https://polona.pl/item/dominus-bartolus-de-saxoferrato-eiusque-permagna-in-polonos-auctoritas,ODk3NjQ2NDU/8/#info:metadata> [10.01.2020]; o życiu Jana z Dąbrówki, zob.: H. Barycz, *Dąbrówka (z Dąbrówki) Jan*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 5, Kraków 1946, s. 26–28; o jego księgozbiorze: W. Szelińska, *Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego...*, s. 61–77, zwłaszcza s. 69.

Wrocławiu⁶⁵. Z kolei cztery dzieła Bartolusa należące do Jana Stanki, zmarłego w 1493 roku kanonika krakowskiego, doktora medycyny i lekarza królewskiego⁶⁶, przechowywane są w Bibliotece Kapituły Metropolitalnej w Krakowie⁶⁷, podobnie zresztą jak należący do niego egzemplarz Panoramitanusa *Lectura super primo et secundo libro decretalium Abbatis*⁶⁸. Dzieła obu interesujących nas autorów były również w posiadaniu Jakuba z Boksic, doktora medycyny i dekretów oraz profesora teologii, który związany był z Uniwersytetem Krakowskim w drugiej połowie XV wieku⁶⁹. Dużym zbiorem pism Bartolusa de Saxoferrato dysponował Mikołaj Czepiel, wybitna postać przełomu XV i XVI wieku, magister sztuk i doktor prawa kościelnego, posiadacz wielu prebend w kapitułach polskich, dyplomata w służbie królewskiej i właściciel imponującego księgozbioru⁷⁰. Przykłady popularności twórczości Bartolusa de Saxoferrato w polskim środowisku osób wykształconych, zwłaszcza po studiach we Włoszech, można by mnożyć⁷¹. Nie ulega wątpliwości, że dzieła jego autorstwa musiały być powszechne w bibliotekach osób parających się prawem, zarówno teoretyków, jak i praktyków działających np. w kapitułach katedralnych i kolegiackich. Członkowie kapituł mieli zresztą bardzo często za sobą studia prawnicze⁷², nie dziwi więc, że pomoce z tej dziedziny należały do dominujących w księgozbiorach kapitulnych⁷³. Także dla prałatów i kanoników płockich istotną była literatura jurystyczna, chociaż, jak się wydaje, w bibliotece kapituły płockiej

65 B. Kocowski, *Katalog inkunabułów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, t. 1, Wrocław 1959, nr 423, 425, 427, 432, 433; o zyciorysie Apiciusa zob. M. Adamska, D. Nowacki, *Nieznany późnogotycki kielich w Skarbcu Koronnym na Wawelu*, w: *Artifex doctus: studia ofiarowane profesorowi Jerzemu Gadomskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, t. 2, red. W. Bałus [et al.], Kraków 2007, s. 228–232.

66 J. Janie Stance zob.: P. Gąsiorowska, *Jan Stanko (Stanconis)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 42, Warszawa 2003–2004, s. 222–226 – <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/jan-stanko-stanconis> [10.01.2020]; W. Szelińska, *Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego...*, s. 124–132.

67 K. Antosiewicz, *Katalog inkunabułów Biblioteki Kapituły Metropolitalnej w Krakowie*, „*Analecta Cracoviensia*” 1980, t. 12, s. 377; J. Fijałek, *Dominus Bartholus de Saxoferrato...*, s. 40.

68 W. Szelińska, *Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego...*, s. 127.

69 *Ibidem*, s. 139–142.

70 J. Fijałek, *Dominus Bartholus de Saxoferrato...*, s. 43–48; o Mikołaju Czepielu zob.: H. Barycz, *Czepiel Mikołaj*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 4, Kraków 1938, s. 331–332; A. Lewicka-Kamińska, *Renesansowy księgozbiór Mikołaja Czepla w Bibliotece Jagiellońskiej*, Wrocław 1956.

71 Wciąż najpełniej dotychczas recepcja jego pism w Polsce została przedstawiona przez J. Fijałką w opracowaniu *Dominus Bartholus de Saxoferrato eiusque permagna in Polonos auctoritas*.

72 A. Radzimiński, *Duchowieństwo kapituł katedralnych w Polsce XIV i XV w. na tle porównawczym: studium nad rekrutacją i drogami awansu*, Toruń 1995, s. 146–147, P. Dembiński, *Poznańska kapituła katedralna schyłku wieków średnich: studium prozopograficzne*, Poznań 2012, s. 162.

73 J. Kaliszuk, *Skarbcie pamięci – księgozbiory kościelne*, w: *Przeszłość w kulturze średniowiecznej Polski*, t. 1, red. J. Banaszkiewicz, A. Dąbrówka, P. Węcowski, Warszawa 2018, s. 425.

dominowały dzieła z zakresu raczej prawa kanonicznego niż rzymskiego⁷⁴. Prawo, tak rzymskie, jak i kanoniczne, zajmowało również poczesne miejsce w księgozbiorach profesorów Uniwersytetu Krakowskiego⁷⁵.

Można się zastanawiać, czy także Łukasz z Wilkanowa, podobnie jak wielu innych kanoników i prałatów, zdecydował o przekazaniu swojego księgozbioru prawniczego bibliotece kapituły płockiej. Wydaje się, że powinien on przeznaczyć swoje książki raczej dla kapituły warszawskiej, być może więc weszły one w skład biblioteki tej instytucji kościelnej z pewnym opóźnieniem, na przykład za pośrednictwem jego brata, Mikołaja z Wilkanowa, który zmarł w 1523 roku jako archidiakon i administrator diecezji⁷⁶. Nie udało się odnaleźć jego testamentu, wiadomo jednak, że sprawy z nim związane, takie jak konflikty między spadkobiercami a egzekutorami ostatniej woli archidiakona, toczyły się jeszcze przez dłuższy czas przed sądem oficjała płockiego⁷⁷. Brak w nich niestety śladu informacji o jakimkolwiek księgozbiornie będącym w posiadaniu Mikołaja Wilkanowskiego.

Nie da się również wykluczyć, że zarejestrowany przed wojną stan posiadania biblioteki kapitulnej w zakresie inkunabułów należących do Łukasza z Wilkanowa, nie odpowiadał temu, co pierwotnie do niej wpłynęło, bowiem w przeciągu przeszło 400 lat księgozbiór ten, jak każdy inny, narażony był na straty. Świadczyć o tym może fakt, że wśród zarejestrowanych pozycji znalazły się tomy II i IV jednego z dzieł Panoramitanusa – spodziewać by się można było, że także tomy I i III z całości edycji powinny być w posiadaniu Łukasza i trafić do księgozbioru kapituły, a następnie Seminarium. Nie należy również zapominać, że duchowny ten posiadał także tytuł doktora teologii, uzasadnione wydaje się więc przypuszczenie, że wśród należących do niego książek raczej nie mogło zabraknąć pozycji związanych z tym kierunkiem odbytych przez niego studiów. Nie musiały one jednak trafić później do biblioteki kapituły płockiej. Warto również przypomnieć o tym, że Łukasz z Wilkanowa po studiach na Uniwersytecie Krakowskim przez krótki czas wykładał na swojej Alma Mater Arytmetykę z muzyką i *Sphera materialis* Jana de Sacrobusto, tak że Mieczysław

74 A. Vetulani, *Średniowieczne rękopisy płockiej Biblioteki Katedralnej...*, s. 339–342; 348–355.

75 W. Szelińska, *Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego...*, s. 278–279.

76 ADPI, ACapPloc 2, k. 168.

77 Zob. np. ADPI, AOfPI 184, k. 7–8, 13–13v, 15, 17, 18, 24, 25, 46, 56, 61–61v, 63–64, 122, 124–124v (BN mf. 16933), AOfPI 183, k. 15–16, 119–119v (BN, mf. 16944). Kwestie związane z przejęciem majątku po śmierci archidiakona wspomniane są też w Aktach kapituły płockiej (ACapPloc 3, k. 40v, 42–42v, 43–43v, 56v).

Markowski zaliczył go nawet do przedstawicieli burydanizmu⁷⁸, co również nie powinno pozostać bez wpływu na zawartość jego biblioteki.

Podsumowując warto zauważyć, że chociaż zachowane informacje na temat księgozbioru Łukasza z Wilkanowa wydają się okrojone, to jednak zachowują związek z jego biografią i wpisują się w tendencje dotyczące kolekcji prawnych należących do innych przedstawicieli elit umysłowych późnego średnio-wieczna i absolwentów studiów włoskich. Nie sposób dzisiaj określić z całkowitą pewnością, czy intencją Łukasza z Wilkanowa było przekazanie swoich książek dotyczących prawa kapitule plockiej, czy też nastąpiło to np. za pośrednictwem jego brata Mikołaja. Można jednak nadal mieć nadzieję, że opatrzone jego zapisem proweniencyjnym egzemplarze zostaną odnalezione, a ich analiza pozwoli na dokładniejsze przesledzenie, nie tylko ich losów, ale także stosunku właściciela do swoich książek i zawartych w nich treści.

EWA KOBYLIŃSKA

A contribution to the biography of Łukasz of Wilkanów, doctor of both laws and theology (15th/16th century), and to the history of his book collection

The life and work of Łukasz of Wilkanów at the turn of the 15th and 16th centuries remain largely unknown. It is also impossible to retrieve information about his entire book collection, but its fragments can be identified owing to a the pre-war register of incunabula of the Theological Seminary in Płock. The aim of this article is to present data on the volumes belonging to Łukasz of Wilkanów and stored before World War II in Płock, which, albeit scarce, constitute a noteworthy collection of law-related works and, in the future, may help identify lost books from the Chapter library.

78 M. Markowski, *Burydanizm w Polsce...*, s. 241.